

Van der Lijn-onderscheiding voor Freek Rhebergen

Peter Venema

Op 31 maart zit de kerk op het voormalige eiland Schokland stampvol, ondanks het fraaie lenteweer en de doordeweekse dag. Sommige aanwezigen zullen zich herinneren dat dit kerkje ooit afgeladen was met zwerfkeien, fossielen, voorwerpen uit scheepswrakken en andere vondsten uit de bodem van de Zuiderzee. Deze zijn nu in het huidige museumgebouw ondergebracht, terwijl de kerk netjes is gerestaureerd. Op het houten bordje in de kerk had kunnen worden aangekondigd: Ps 33 Vs 7. Een oude vertaling van deze psalmtekst luidt: *'Hij vergaart de wateren der zee als op een hoop. Hij stelt de oceanen schatkamers'*. De Schoklanders zullen bij het galmen van dit vers hebben gedacht aan netten vol vette vis. De gedachten van de nu aanwezige kerkgangers zou-

den eerder uitgaan naar de lapetus-oceaan van ver vóór de zondvloed, vol sponzen voor latere fossielenverzamelaars. Ze zijn namelijk uit het hele land of zelfs uit het buitenland bijeengekomen om Freek Rhebergen te eren voor zijn verdiensten op paleontologisch gebied.

We worden ditmaal niet verwelkomd door Gerrit van der Heide, die jarenlang de scepter zwaaide over het museum Schokland, maar door de secretaris van de commissie voor de Van der Lijn-onderscheiding, drs. P. Ashouwer. Hij vertelt ons dat de Van der Lijn-onderscheiding door de gemeente Noordoostpolder wordt toegekend aan een Nederlandse amateurgeoloog die op professioneel niveau een bijdrage levert aan het geologisch

onderzoek, bij voorkeur op het gebied van de zwerfsteenkunde van Nederland. De commissie is van oordeel dat deze onderscheiding, die in principe jaarlijks kan worden uitgereikt, ditmaal toekomt aan Freek Rhebergen, omdat die zonder enige twijfel aan alle gestelde criteria voldoet.

Dit wordt inhoudelijk toegelicht door dr. Cees Laban in diens laudatio. Het door Rhebergen verrichte onderzoek is zeer compleet, gedetailleerd en voor een groot deel gebaseerd op eigen vondsten. Door internationale samenwerking met Von Hacht en anderen wordt het belang ervan vergroot. Dit resulteerde niet alleen in een zorgvuldig opgezette collectie, maar ook in een aantal publicaties over ordovicische zwerfsteenfossielen, in

Freek Rhebergen (rechts) en zijn broer bekijken de tentoonstelling.

het bijzonder die uit de baksteenkalk en vele soorten sponzen. De meeste bijdragen verschenen in Grondboor & Hamer. Als voormalig hoofd- en eindredacteur van G&H kost het Laban weinig moeite, deze artikelen de revue te laten passeren. Rhebergens eerste meldingen van belangrijke vondsten dateren uit 1987. Hoe zorgvuldig hij te werk ging, blijkt uit het feit dat pas in 1998 voor het eerst een rectificatie nodig was. Ook vanwege de vele uitstekend verzorgde illustraties, veelal foto's gemaakt door zijn broer Berend, zijn deze artikelen de moeite waard.

Om tot dit resultaat te komen, werd niet alleen ijverig door hem verzameld - vooral in het Twents-Duitse grensgebied - maar werden contacten gelegd en onderhouden met vele andere verzamelaars en onderzoekers, onder wie specialisten als Van Kempen. Door het mede-organiseren van sponzendagen en het bezoeken van verzamelingen in musea en van particulieren ontstond een netwerk van sponzenverzamelaars. Dit leidde tot het opzetten van geautomatiseerde bestanden en een inventarisatie van 12.000 sponzen in allerlei collecties in binnen- en buitenland. Tot slot memoreert Laban de lezing over fossiele walvisachtigen die Rhebergen vele malen heeft gehouden.

Daarna is het aan de burgemeester van de gemeente Noordoostpolder, mr. W.L.F.C. ridder van Rappard, om de onderscheiding uit te reiken. In zijn speech wijst hij erop, dat de jonge IJsselmeerpolder verbonden is met een oude geschiedenis. Oordelen over het 'nieuwe land' zijn dikwijls oppervlakkig en niet altijd terecht. De inspanningen van mensen als Rhebergen leiden tot verdieping van het inzicht en bewustwording in bredere kring en telkens weer moet worden vastgesteld dat amateuronderzoek en de reguliere wetenschap elkaar in positieve zin beïnvloeden. De onderscheiding die vervolgens wordt uitgereikt blijkt te bestaan uit een oorkonde en een beeldje.

In zijn dankwoord grapt Rhebergen dat hij nu eenmaal behept is met een virusaandoening: 'spongitis erratica'. Dit virus is hopelijk besmet-

telijk, maar bij zijn kinderen heeft hij kunnen constateren dat het niet erfelijk is. Het blijkt onschuldig te zijn, want het heeft geen slechte invloed op lichaam en geest.

Het eerste symptoom is de simpele vraag bij een vondst: 'Wat is dat?', waarmee het voor hem zo'n vijftig jaar geleden begon.

Hij is zeer erkentelijk voor de onderscheiding, maar in gedachten scheurt hij snippers van de oorkonde af die eigenlijk toekomen aan anderen. Daarbij denkt hij in de eerste plaats aan zijn ouders. Hij groeide op in een gereformeerd gezin en verkeerde in een milieu waarin niet iedereen opstond voor geologie en de evolutietheorie. Zijn ouders trokken zich daar weinig van aan en gunden hem zijn plezier. Op zolder werden zijn eerste vondsten opgeslagen. Dat waren vooral walvisbotten uit het Tertiair van de Achterhoek. Toen de enige toenmalige specialist op dit gebied, dr. A.B. van Deirse, eens in Enschede was, bleek deze bereid de vondsten te determineren. Later ruimde zijn moeder de zolder op. Zorgzaam als altijd legde ze alle etiketten netjes op een stapel, waardoor geen enkel fossiel meer van een naam voorzien was.

Een andere grote snipper denkt hij toe aan J.B. Bernink, de oprichter en eerste directeur van het museum Natura Docet in Denekamp. Fietstassen vol stenen werden door Bernink bekeken. Bij iedere steen had hij een verhaal. 'Een steen kan veel vertellen als een verstandig man hem ondervraagt', was een van zijn gezegdes. Soms zei hij: 'Dat vind ik iets bijzonders; mag ik dat voor het museum houden?' En dan stond Freek het graag af, want hij was er trots op.

Ook de NGV verdient een flinke snipper. Rhebergen is inmiddels ongeveer 50 jaar lid. Heel lang vormden de Publicaties en Grondboor & Hamer zijn belangrijkste bron van informatie. De artikelen die hij nu schrijft in G&H ziet hij als een soort tegenprestatie. Andere snippers deelt hij uit aan de 'jongens van de sponzenclub', die elkaar heerlijk in de haren kunnen zitten, aan de sponzenspecialist Theo van Kempen, de Noorse professor Spjeldnaes, dr. Smeenk die zijn materiaal onderzocht op acritarchen, Harry

Huisman vanwege zijn artikelen in G&H, de Zweedse Christine Franzén en aan de mede-auteur van enige Staringia's, H.H. Krueger, van wie hij leerde hoe je fossielen uit de verkiezelde baksteenkalk prepareert. 'Last but not least' noemt hij zijn mede-onderzoeker en -auteur Ulrich von Hacht. Graag zou hij de onderscheiding met hem hebben gedeeld. Hij prijst vooral diens kritische instelling. Von Hacht neemt niets zomaar aan en gaat altijd na of het ook anders kan.

Hij wijst erop dat de weinige ontsluitingen die zwerfsteenfossielen opleveren van tijdelijke aard zijn. Ook stelt hij vast dat verzameld materiaal vaak onvoldoende wordt onderzocht, zelfs wanneer het in een museum belandt. Stukken die als waardeloos werden beschouwd bleken soms toch bijzondere fossielen te bevatten. Veel vondsten vinden tenslotte een roemloos einde als 'Spongia tuinpadija' en gaan daarmee voor altijd verloren. Daarom pleit hij voor het instellen van een speciaal museumdepot met faciliteiten voor onderzoek. Zelf kan Rhebergen nog zeker dertig jaar vooruit met de door hem vergaarde kalkstenen.

Tot besluit citeert hij de nestor der amateurgeologen, P. van der Lijn, naar wie de onderscheiding is genoemd. Als jongen schreef hij hem een brief die ongeveer een jaar later, in 1950, werd beantwoord. Deze eindigt als volgt: *'Maar dit is 't mooie en aantrekkelijke in de geologie: 't aantal puzzles is zeer groot en telkens rijzen voor de opmerkelijke waarnemer weer nieuwe op. Soms duurt het jaren, eer men een oplossing vindt. Troost U!'*

Na afloop kunnen we een aantal door Rhebergen verzamelde sponzen bekijken. Voor de gelegenheid heeft hij namelijk een zeer verzorgde tentoonstelling ingericht met de titel 'Sponzen van heinde en verre. Maar hoe ver is ver en waar ligt heinde?' De geïllustreerde toelichting verscheen als uitgave van de gemeente Noordoostpolder als nr. 5 in de Schoklandreeks. De expositie is enige tijd verlengd, maar nu helaas echt afgelopen.